

Curs de apologetica evangheliilor

Lectia 2. Modele NT timpurii ale evangheliilor: model sinoptic, modelul ioanin, Diatessaronul lui Tatian. De ce apărăm mărturia celor 4 evanghelii și varietatea ei?

Bibliografie:

Curs Noul Testament – Octavian D. Baban, ITBB: [Discuția paralelelor sinoptice](#), [Comparație între Sinoptici și Ioan](#)

Evangheliile NT arată o dezvoltare progresivă sau un caracter complementar?

1. Teoriile despre prioritățile cronologice ale evangheliilor sinoptice (care este ordinea apariției evangheliilor sinoptice):

De la Marcu la Luca și Matei, sau de la Matei și Luca, la Marcu?

O primă ipoteză de lucru este că a existat un proces de editare, o preluare și dezvoltare de informații. Prioritatea lui Marcu sau prioritatea lui Matei? Aceste ipoteze sunt parțial adevărate, deoarece în afară de Luca, ceilalți au cunoscut predicarea de la începutul ei (Matei, Marcu-Petru, Ioan).

2. Relația sinoptici – Ioan

De la ce și cum s-a făcut trecerea: de la Marcu la Ioan (sau de la Matei la Ioan)?

A doua ipoteză de lucru se referă la trecerea de la modelul x3-sinoptic, la modelul de predicare ioanin. Trecerea poate fi motivată complementar, sau prin predicare preferențială individuală. Practic, se observă un model structural comun, dezvoltat în trepte: de la Marcu la Matei și la Luca (care adaugă învățături și genealogii și narațiunile nașterii, plus arătări după înviere), și apoi de la sinoptici – la Ioan (care adaugă alte semne mesianice, metafore și expresii, minuni și învățături, dar renunță la o parte din materialul sinoptic). Practic, pe jumătate – ca să spunem așa, Ioan se întoarce spre modelul fundamental apostolic, pe care îl găsim la Marcu (adică fără copilăria lui Isus, fără genealogii).

Deosebiri Ioan – Sinoptici

Structură diferită

Structură sinoptică: Început (Ioan B.) – Botez – Galileea – **Mărturie**, Drumul la Ierusalim – Ultima Săptămână

Structură ioanină: Început (Ioan B.) - Botez – (pendulări Galileea – Ierusalim) **Mărturie** – Ultima Săptămână

Material narativ:

În Ioan nu găsim parabole ca în evangheliile sinoptice ci, de exemplu, metafore cum ar fi „Eu sunt pâinea vieții”, și alte figuri de stil (cf. In. 10:6; 15:1-8; 16:25, 29). Nu include relatări despre scoateri de demoni (exorcizări), vindecări de leproși, convertiri de vameși. Saduceii nu sunt menționați, nici părtășia la masă a lui Isus cu cei păcătoși, nu se dau date despre copilăria lui Isus, despre botezul și ispitirea lui Isus în pustie, sau despre anumite cuvântări „clasice”, cum ar fi „predica de pe munte”.

Materialul propriu lui Ioan include informații despre botezurile făcute de Isus la Iordan, despre anumite evanghelizări semnificative (Nicodim, Samariteanca), despre afirmarea dumnezeirii (cele șapte semne din Ioan 1-11) și a mesianității sale prin formulări directe (de exemplu, cele construite cu expresia „Eu sunt...”, predici lungi privitoare la identitatea sa, cf. In. 7, 14-17), evenimente aparte cum ar fi învierea lui Lazăr, spălarea picioarelor ucenicilor, conversația lui Isus cu Pilat. O prezentare mai detaliată a relatărilor care se găsesc doar în Ioan poate fi urmărită în lista de mai jos:

- * Prologul cu perspective veșnice, și de creație (1:1-18).
- * Nunta din Cana (2:1-12)
- * Discuția cu Nicodim (2:23-3:21)
- * Evanghelizarea femeii samaritence (4:1-42)
- * Vindecarea unui bolnav la scaldătoarea Betezda (5:1-18)
- * Amănunte noi despre hrănirea miraculoasă a celor 5,000 de oameni (6:1b, 3-6, 8-9, 12b, 14-15)
- * Predica despre Pâinea vieții (6:22-65)
- * *[Femeia prinsă în adulter (7:53-8:11)]*
- * Vindecarea orbului din naștere (9:1-41)
- * Învierea lui Lazăr (11:1-44)
- * Spălarea picioarelor ucenicilor (13:1-20)
- * Învățăturile ultimei Cine, despre „mângâietor” și „viță și mlădițele viței” (13:31-16:33)
- * Referințele la „ucenicul pe care îl iubea Isus” (13:23-25; 19:26-27; 20:2-10; 21:7, 20-24; cf. 18:15-16?)
- * Marea rugăciune a lui Isus (17:1-26)
- * Detalii privitoare la crucificare (19:20-24, 26-28, 30-37, 39)
- * Aparițiile lui Isus către Maria Magdalena (20:11-18; cf. Mt. 28:9); către Toma (20:24-29); apariția de la Marea Galileii (21:1-25; cf. Lc. 5:1-11)

Evanghelia lui Ioan nu este bogată în semitisme ci, dimpotrivă, conține multe elemente eleniste specifice secolului 1, de exemplu, conceptul de logos (întâlnit la Filon), prezentarea Cinei ca o masă de despărțire (context de „testament”, nu atât de masă de Paști), un final care se potrivește învățătorilor și filozofilor. Vocabularul utilizat este mai redus decât cel al sinopticilor, dar are valențe simbolice mai accentuate.

Există, de asemenea, și o anumită uniformitate de limbaj, fiind dificil să distingem discursul lui Ioan, ca evanghelist, de cuvântările lui Isus, propriu-zise (In.3:1-21). Un subiect bine reprezentat în sinoptici, cum este proclamarea împărăției lui Dumnezeu, nu apare decât de 2 ori în Ioan (In. 3:5; 18:35-36). Termenul cheie pentru Ioan pare să fie nu „împărăția lui Dumnezeu” ci „viața veșnică” (In. 5), o escatologie realizată în prezent, nu una strict localizată în viitor (a împărăției ce va să vină).

Printre termenii și temele sinoptice care nu se întâlnesc în Ioan sunt tema demonilor și a exorcizării lor (scoaterea lor); termenii neprihănire, putere milă, evanghelie, proclamare, pocăință, parabolă,

vameș, saduceu. Se găesc, în schimb, cu frecvență ridicată, termeni specifici lui Ioan cum sunt adevăr, martor-mărturie, etc.

În accentul pus pe simbolul mesei, ca loc de întâlnire și despărțire, de revelație, Ioan se apropie de evanghelistul Luca. În ce privește stilul elenist, Luca se adresează prozeliților eleniști, chiar credincioșilor dintre greci, pe când Ioan se adresează unor iudei educați, foști membri ai sinagogii, posibil unor prozeliți ieșiți din sinagogă, și care au descoperit credința în Hristos.

Asemănări Ioan - Sinoptici

a. Același subiect

Ioan are același subiect general cu evangheliile sinoptice, proclamarea mântuirii prin Isus Hristos, prezentarea identității sale așa cum reiese din predicarea lui Isus și din minunile lui Isus, a jertfei și învierii lui. În mod evident, tema principală în toate cele patru evanghelii este lucrarea și jertfa lui Isus Hristos.

b. Aceeași cronologie generală

Toate evangheliile au aceeași linie cronologică generală. La fel ca ceilalți evangheliști, Ioan folosește o structură „excentrică”, care dă un loc deosebit săptămânii patimilor: o primă parte prezintă viața lui Isus și identitatea sa mesianică (cap. 1-11); apoi, ultima parte se concentrează pe realizarea și confirmarea mântuirii în ultima săptămână din Ierusalim (cap. 12-22). În mod asemănător, toate evangheliile pomenesc de felul în care lucrarea lui Ioan Botezătorul precede, pregătește și anunță lucrarea lui Isus, legând-o de viziunea și profețiile din VT, și toate amintesc – în diverse forme, de lucrarea lui Isus din Iudeea și Galileea; toate arată că există o creștere a conștiinței că Isus este Mesia, dimpreună cu o creștere a popularității lui Isus – dar și a împotrivirii față de el. Toate amintesc că există un număr restrâns de ucenici care îl însoțesc pe Isus, cei doisprezece apostoli. În toate este descrisă apropierea treptată de Ierusalim și de săptămâna suferinței – printr-o ultimă călătorie, în evangheliile sinoptice – prin mai multe evenimente majore – în evanghelia după Ioan. Intrarea în Ierusalim este descrisă de toate cele patru evanghelii. În toate ultima săptămână este o săptămână de discursuri, predici și dezbateri, de sfătuire cu ucenicii (deși maniera prezentării acestei săptămâni diferă, precum și prezentarea Cinei Domnului). Toate descriu moartea și învierea lui Isus, plus câteva lucrări după înviere (arătări, reabilitări, legături personale cu ucenicii, dovezi ale întrupării, ultime sfaturi și îndemnuri la înălțare).

c. teme comune: Luca - Ioan

Ioan are teme comune cu Luca. Mai mult decât sinopticii, dar asemănător cu evanghelia lui Luca, Ioan accentuează învățătura lui Isus despre Duhul Sfânt și despre rugăciune (este adevărat, Ioan și Luca au accente diferite în această prezentare). Apoi, amândoi pun accent pe umanitatea lui Isus, pe calitatea de martori oculari a ucenicilor lui, pe învierea în trup a lui Isus (dovezi, hrană, apariții; un interes comun, apologetic). Amândouă evangheliile par să folosească un set comun de surse: ambele le menționează pe Maria și Marta; îi amintesc pe Ana, marele preot; pe Iuda, ucenicul (diferit de Iuda Iscarioteanul); dau detalii privitoare la Ierusalim și Templu (și Ioan și Luca pun accent pe rolul principal al Ierusalimului: aici se arată Isus după înviere, în timp ce în Matei și Marcu, accentul cade pe lucrarea din Galileea și pe arătarea lui Isus în Galileea, după înviere); amintesc de implicarea lui Satan în trădarea lui Isus de către Iuda; ambele redau episodul tăierii urechii lui Malchus, declarațiile lui Pilat cu privire la nevinovăția lui Isus. Ambele accentuează existența unei lucrări importante a lui Isus în Samaria. Amândouă au tendințe sacramentale, punând accentul pe prezentarea meselor de părtășie (ca referiri indirecte la Cina Domnului). Și Luca și Ioan dau un

loc special prezentării procesului (judecății) lui Isus (o posibilă influență elenistă; Ioan pare să își fi aranjat tot materialul sub forma unui proces juridic, de stabilire a identității lui Isus, a vinovăției sau nevinovăției sale; Luca prezintă și el, în Luca-Fapte, judecățile lui Isus, lui Petru, Pavel, a lui Anania și a Safirei, a lui Ștefan, etc.). Și Ioan și Luca se detașează printr-o limbă greacă elevată, prin mesaje cu orizont cultural înalt (un dialog indirect cult cu cititorii). Ambele iau legătura direct, personal, cu cititorii lor – Luca prin prolog, Ioan prin epilog.

d. teme comune: Matei - Ioan

Ioan are teme comune cu Matei. La fel ca Matei, Ioan folosește unități mari de discurs (predică) a lui Isus (din surse apostolice de tip logia), și perechi de pasaje de tip narațiune-predică. Ambii folosesc introduceri care implică paralele cu Geneza (genealogii, „cartea genezei neamului lui Isus”, la Matei; paralelism cu creația, la Ioan). Prologul lui Ioan joacă un rol asemănător genealogiei lui Matei, dar este mai cuprinzător, ceea ce îl face să funcționeze mai mult ca un rezumat decât ca o prefață. Și Ioan și Matei, ca apostoli, pun accent pe arătările lui Isus după înviere, ca dovadă a învierii în trup (ambii dovedesc un interes apologetic – de fapt, și Luca dovedește un interes asemănător în această direcție). Ambii au un discurs foarte critic împotriva iudeilor, acuzându-i că au respins pe Isus și evanghelia sa. În ambele evanghelii există un anumit accent asupra explicațiilor deosebite date de Isus ucenicilor săi, în privat (Matei arată că Isus explică separat pildele sale ucenicilor, în a doua parte a lucrării – Matei 13-28; Ioan face din această trăsătură a lucrării lui Isus, perspectiva sa majoră asupra tuturor discursurilor lui Isus).

e. apropieri stilistice și structurale: Marcu - Ioan

Ioan are apropieri stilistice față de Marcu. Amândoi adoptă un început relativ abrupt pentru evanghelie, urmărindu-și propria agendă teologică, fără să considere importante relatările biografice despre nașterea și copilăria lui Isus (Matei și Luca au începuturi cu caracter istoric mai pronunțat). Mai departe, nici una nu dă detalii despre botezul lui Isus și despre ispitirea din pustie. Ambele pun accent pe minunile lui Isus (terata, taumata) și, respectiv, pe semnele lui (semeia, mai ales în Ioan). Atât Ioan cât și Marcu folosesc abordarea realistă a ucenicilor, tema „lipsei de pricepere” față de învățăturile lui Isus (primii ucenici, apostolii, nu înțeleg adeseori la ce se referea Isus, cf. In.3, 4, 6, 13-17; totuși, doar Marcu și Matei amintesc mustrarea lui Petru de către Isus: „înapoia mea, Satano!”). Și Ioan și Marcu folosesc pe scară largă prezentul istoric în descrierea lucrării lui Isus, în timp ce Luca și Matei folosesc mai mult trecutul (aorist, imperfect, etc.). Și Ioan și Marcu dovedesc creativitate și o inventivitate structurală aparte în consemnarea evangheliei (structura sinoptică, structura lui Ioan). Așadar, o evanghelie timpurie (Marcu) și una târzie (Ioan) socotesc, deopotrivă, că se pot dispensa de narațiunile nașterii și copilăriei lui Isus, din motive kerugmatice, teologice (dacă nu cumva, vezi teoriile sinoptice, ambele sunt evanghelii relativ târzii). Totuși, în ambele situații, se observă că în scrierea evangheliilor, au putut exista concepții diferite în ceea ce privește prezentarea vieții și lucrării lui Isus.

În mod evident există o legătură de material și concepție între cei patru evangheliști. Chiar atunci când detaliile diferă, perspectivele autorilor sinoptici sunt mereu prezente în subtextul lui Ioan. La fel, tonul lui Isus din Ioan se regăsește, adesea, și în evangheliile sinoptice. Ele reflectă un subiect comun, un context comun de predicare (vestirea evangheliei la sfârșitul primului secol).

3. Conciliile și proiectul comun al predicării evangheliei (Fapte 15)

Unitatea de predicare putea fi gândită la întâlnirile apostolice, parțial sau în grup majoritar. Ea a reprezentat decizia comună apostolică de predicare și s-a constituit repede după învierea și înălțarea lui Isus. Petru la Cincizecime, Ștefan – înainte de a fi lapidat, Pavel în fața lui Agrippa și Felix, au deja un stil comun de predicare.

4. Paralele sinoptice în NT și cauzele lor: Evangheliile sinoptice, Efeseni – Coloseni, 2 Petru – Iuda.

5. Școala de Ierusalim și ipoteza accesului independent la informații, iar apoi, de la informații și tradiții la evanghelie.

Evoluție sau complementaritate în cadrul genului evangheliei?

Mark 1:1

1The beginning of the good news

John 1:1

1In the beginning was the of Jesus Christ, the son of God...Word...

Mai departe,

Jesus' action in the temple and the resulting questions of the Jewish representatives have many similar elements in Mark and John:

Mark 11

arrival in Jerusalem

Jesus enters temple

provocative action

scripture quotation

negative metaphor: den of thieves

John 2

arrival in Jerusalem

Jesus enters temple

provocative action

negative metaphor: market

officials challenge: "By what authority?"

saying re John the Baptist

Judeans challenge: what sign?

saying re: temple

6. Importanța mărturiei împătrite a evangheliei

1. Diatessaronul lui Tatian (din patru evanghelii – doar una)

Problemele reconstituirii integrale (succesiune, context, limbaj, uniformitate în narațiune)

Exemplul 1

[1] In the beginning was the Word, and the Word was with God, and God is the [2,3] Word.

This was in the beginning with God. Everything was by his hand, and [4] without him not even one existing thing was made. In him was life, and the life [5] is the light of men. And the light shineth in the darkness, and the darkness apprehended it not. [6] There was in the days of Herod the king a priest whose name was Zacharias, of the family of Abijah; and his wife was of the daughters of Aaron, and her name [7] was Elizabeth. And they were both righteous before God, walking in all his commands, [8] and in the uprightness of God without reproach. 83 And they had no son, for [9] Elizabeth was barren, and they had both advanced in age. And while he discharged [10] [Arabic, p. 2] the duties of priest in the order of his service before God, according to the custom of the priesthood it was his turn to burn incense; so he entered the [11] temple of the Lord.

Exemplul 2

Section XXI.

[1] And Jesus went out again from the borders of Tyre and Sidon, and came to the [2] sea

of Galilee, towards the borders of Decapolis. And they brought unto him one dumb and deaf, and entreated him that he would lay his hand upon him and heal [3] him. 1481 And he drew him away from the multitude, and went away alone, and spat [4] upon his fingers, and thrust them into his ears, and touched his tongue; and looked [5] to heaven, and sighed, and said unto him, Be opened. And in that hour his ears [6] were opened, and the bond of his tongue was loosed, and he spake with ease. And Jesus charged them much that they should not tell this to any man: but the more [7] he charged them, the more they increased in publishing, and marvelled much, and [Arabic, p. 82] said, This man doeth everything well: he made the deaf to hear, and those that lacked speech to speak.

[8, 9] And while he was passing through the land of Samaria, he came to one of the cities of the Samaritans, called Sychar, beside the field which Jacob gave to Joseph to [10] his son. And there was there a spring of water of Jacob's. And Jesus was fatigued from the exertion of the way, and sat at the spring. And the time was about the [11] sixth hour. And a woman of Samaria came to draw water; and Jesus said unto [12] her, Give me water, that I may drink. And his disciples had entered into the city [13] to buy for themselves food. And that Samaritan woman said unto him, How dost thou, being a Jew, ask me to give thee to drink, while I am a Samaritan woman? [14] (And the Jews mingle not with the Samaritans.) Jesus answered and said unto her, If thou knewest the gift of God, and who this is that said unto thee, Give me [15] to drink; thou wouldest ask him, and he would give thee the water of life. That woman said unto him, My Lord, thou hast no bucket, and the well is deep: from [16] whence hast thou the water of life? Can it be that thou art greater than our father Jacob, who gave us this well, and drank from it, and his children, and his sheep? [17] Jesus answered and said unto her, Every one that drinketh of this water shall thirst [18] again: but whosoever drinketh of the water which I shall give him shall not thirst for ever: but the water which I shall give him shall be in him a spring of water springing [19] up unto eternal life. That woman said unto him, My Lord, give me of this water, that [20] I may not thirst again, neither come and draw water from here. Etc.

2. De ce păstrăm evangheliile așa cum sunt scrise, și în număr de patru

Inspirația personală a Duhului și compoziția (stil, structură, teme) ca mijoc de interpretare.

3. o interpretare apocaliptică a simbolului cifrei patru.

În literatura apocaliptică, - inclusiv în Apocalipsa lui Ioan din NT, cifra patru este asociată cu lumea întreagă, cu cele patru puncte cardinale (Nord, Sud, Răsărit, Apus), cu toți oamenii.

Ce este o evanghelie?

În același timp, putem răspunde acum, în cunoștință de cauză, la întrebarea „ce este evanghelia?”. Pe lângă faptul că evangheliile reprezintă o mărturie apostolică, o lucrare literară de gen biografic – dar care trece dincolo de caracteristicile acestui gen, o predicare ce traduce în scris entuziasmul vestirii prin viu grai din primele decenii după învierea lui Isus, evangheliile sunt mesajul despre mântuirea noastră prin Isus Hristos, despre lucrarea și identitatea sa mesianică unică, divină, de Fiu al lui Dumnezeu și Dumnezeu întrupat, mesaj care se centrează în mod caracteristic pe ultima săptămână petrecută de Isus în Ierusalim, adică pe vestirea Pătimirii, Crucificării, Morții și Învierii sale, a Înălțării în glorie a lui Isus. Toate acestea ne sunt comunicate într-un limbaj popular, adaptat auditoriului, atât prin detalii lingvistice cât și prin locuri comune culturale (metafore, problematici, simboluri, etc.)

Evanghelia poate fi privită, aşadar, ca o consemnare a predicării creştine despre Isus Hristos într-un gen înrudit cu biografia, dar nefiind gen biografic pur, ci unul kerygmic, marcat de ideea proclamării teologice, profetice. Astfel, evangheliile proclamă unicitatea, divinitatea, eficacitatea lucrării mântuitoare a lui Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu (învăţatură şi jertfă), prin accentuarea dovezilor mesianice – în timpul vieţii şi lucrării lui Isus, şi a semnificaţiei deosebite a ultimei săptămâni din viaţa sa (dezbateri, judecată, crucificare, înviere, înălţare). Toate acestea sunt comunicate pe înţelesul auditoriului, cu adaptări şi nuanţe culturale, cu sublinieri teologice proprii, şi exprimă, în acelaşi timp, etosul misionar al bisericii primare, al Bisericii lui Hristos.